

צדק חברתי מתחיל בפערים בין העיר לפרברים

ד"ר אמיל ישראל, חוקר בטכניון, בדק את הפערים בין תושבי עיר מרכזית לבין תושבים בפרבריה, וגילה שהאחרונים נהנים מהזדמנויות רבות יותר ומאיכות חיים גבוהה יותר מאשר העירוניים. בטור אישי הוא מסביר כי המאבק לצדק חברתי צריך להתחיל בצמצום הפערים, שרק מגבירים אי-שוויון שקיים ממילא

ד"ר אמיל ישראל |פורסם: 29.09.14

לא מעט זוגות בני המעמד הבינוני חולמים על בית צמוד קרקע, הממוקם בסביבה ירוקה ומבודדת ממטרדי העיר. חלק מהזוגות גם מצליח להגשים את החלום - עם מעבר ליישובים קטנים ובעלי אופי קהילתי מגובש. לכאורה, מדובר בשאיפה אישית ולגיטימית; אבל למעשה, זוהי תופעה חברתית מוכרת הנקראת "פרבור עירוני", אשר מאפיינת רבות ממדינות העולם המערבי.

מדובר בתופעה בעלת משמעות חברתית מרחיקת לכת, ולעתים גם שנויה במחלוקת. אחת הטענות נגד הפרבור העירוני היא שהוא תורם להרחבת פערים חברתיים ומביא לפגיעה בעקרונות ערכיים של צדק חברתי.

שאלת הקשר בין קהילות פרבריות לבין פגיעה בערכים חברתיים היא מוקד מחקר שערכתי במסגרת המסלול לתכנון ערים ואזורים בטכניון (בהנחיית פרופ' אמנון פרנקל). במחקר בחנתי האם קיים הבדל חברתי בין עיר לפרבר, ואם כן, האם הוא מוצדק. לצורך המחקר, צדק חברתי הוגדר כיכולת שווה בין בני אדם לממש שאיפות ורצונות - כלומר, שוויון הזדמנויות.

השאלה הגדולה שהועמדה למבחן במחקר הייתה האם אדם שחי ומתפתח בסביבת חיים עירונית, נהנה מאותן ההזדמנויות להגשמה עצמית כמו אדם שחי ומתפתח בפרבר. כדי לבדוק זאת ערכנו סקר בעיר [נתניה](#) - המייצגת סביבת חיים עירונית - וב-8 יישובים בעורפה, בהם תל מונד, קדימה-צורן ואבן יהודה, המייצגים סביבת חיים פרברית. הסקר כלל מעל 1,000 משקי בית, שנשאלו על משאבי ההון שצברו ועל הזדמנויות חייהם. הממצאים בנושא היו חד משמעיים.

לעירוניים יש יותר חברים - אבל בפרברים הם שווים יותר

המחקר הראה ששכרם של תושבי הפרברים גבוה בממוצע מזה של תושבי נתניה, וכי הם נהנים ממעמד חברתי גבוה יותר מזה של תושבי העיר. בסופו של דבר, תושבי הפרברים נהנים מיותר אפשרויות לממש את רצונותיהם - למשל, להחליף ולמצוא מקומות תעסוקה בעת הצורך, לשדרג את מקום המגורים שלהם ולממן השכלה גבוהה לילדיהם.

קדימה צורן. תושבי הפרברים נוטים להתנדב יותר, ומקבלים אפשרויות חינוכיות רבות יותר (צילום: עידו ארז)

מעניין היה לגלות שלמרות שלתושבי הערים קשרים חברתיים רבים יותר, תושבי הפרברים נהנים מהם הרבה יותר. למרות שהאפשרויות החברתיות של תושבי הפרברים מוגבלות יותר, הקשרים החברתיים שלהם מאפשרים להם לקבל יותר מידע וייעוץ במגוון תחומים שמקדמים אותם.

תושבי הפרברים נוטים להתנדב יותר, ומקבלים אפשרויות רבות יותר בתחומי דעת והשכלה - למשל, חוגי העשרה וקריאת ספרות, רישום לבתי ספר פרטיים ולימודים אקדמיים. ההיצע המוגבל של אלו בנתניה הובילו לירידה ביכולתם הכלכלית ועל קשריהם החברתיים.

תושבי הפרברים מרוויחים יותר, גם מהעירוניים העשירים

עיר גדולה כנתניה איננה הומוגנית כמובן, והיא כוללת מן הסתם גם תושבים עשירים. בדקנו האם יש הבדל משמעותי בין האליטה העירונית לבין זו המרוכזת בפרברים, וגם כאן המחקר הראה כי מיקומה של האליטה העירונית בסולם המעמדי נמוך במובהק מזו הפרברית.

המחקר הצביע על שני טיפוסים התיישבות המשפיעים על היכולת של התושב ליהנות משוויון הזדמנויות. מצד אחד עיר השוחקת את הזדמנויותיו, ומצד שני פרברים המשפרים את מעמדו החברתי כך שהוא צפוי ליהנות מהזדמנויות-חיים טובות יותר, לעומת למשל אליטות עירוניות שהחליטו להמשיך ולהתגורר בעיר.

ייתכן שהפער בין נתניה לפרבריה משקף אי-שוויון הקיים ממילא. ניתן להניח, למשל, שקבוצות עילית באוכלוסייה העירונית החליטו להתגורר בפרברים כדי להיבדל חברתית ולשמר בכך את עליונותן. אבל המחקר מרמז שברגע שהחליטו לעשות כך, הם עברו לסביבת חיים שרק העצימה עוד יותר את מעמדם לעומת תושבי העיר.

במובן זה, נראה שהגירה לפרברים מגבירה אי-שוויון שקיים ממילא, כך שמשפיע על מושג הצדק החברתי אם מגדירים אותו בדרך שהוגדר כאן. על רקע הקריאה לצדק חברתי, יש לתת את הדעת על תפקידו של הפרבור העירוני בהגדלת הפערים החברתיים והשפעתו בנושאים ערכיים של צדק ומוסר.

הכותב הוא חוקר במוסד שמואל נאמן למחקרי מדיניות לאומית בטכניון